

**BITIRUVCHI SINIF O'QUVCHILARNI GENDER YONDASHUV
ASOSIDA IJTIMOIIY MADANIY KOMPETENTLIGINI
TARBIYALASH**

Karimov Habibulla Qodomboevich

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10617840>

ARTICLE INFO

Received: 25th January 2024

Accepted: 01st February 2024

Online: 03rd February 2024

KEY WORDS

Ta'limda gender yondashuvi, kompetentlik, ijtimoiylashuv, strategiya, qadriyat, gender kontseptsiyasi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada gender yondashuv asosida bitiruvchi sinif o'quvchilarining ijtimoiy madaniy kompetentligini tarbiyalashning nazariy asoslari haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kirish: Ta'limning hozirgi bosqichda pedagogik fanlarni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri bu turli genderdagi bolalarni o'qitish va tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadigan ilmiy bilimlarning yangi sohasi – gender pedagogikasining shakllanishi. Gender pedagogikasini o'rganish mavzusi global ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar davrida genderni qarayotgan yosh avlodning ijtimoiylashuv jarayonini tuzatishdir. Gender yondashuvlarini hisobga olgan holda ta'lim tizimini isloh qilishning ahamiyati ta'limning gender strategiyasida ko'rsatilgan.

Umuman olganda, Pedagogika va ta'lim, pedagogik hodisa sifatida, L. B. Shtilevaga ko'ra, *o'quvchilarning gender ijtimoiy-madaniy masalalarida o'z yondashuvlarini tushunishga muhtoj, chunki maktab tomonidan ayollik va erkaklik nuqtai nazaridan takrorlanadigan qat'iy standartlar o'quvchilarning samarali ijtimoiylashuvi uchun ob'ektiv to'siq bo'lib qoladi*¹.

Gender ta'limini rivojlantirish davlatning milliy xavfsizligini ta'minlash uchun zarurdir: mamlakat hayotning barcha sohalarida har qanday genderning imkoniyatlarini e'tiborsiz qoldira olmaydi yoki ulardan kam foydalana olmaydi. Davlatning teng huquqli siyosati erkaklar va ayollarning ijtimoiy hayotning barcha sohalariga nosimmetrik va muvozanatli qo'shilishining gender modeliga asoslanadi. Shu sababli, jamiyatning ikkala ijtimoiy-genderiy guruhlari manfaatlarini har tomonlama hisobga olishga asoslangan ta'limda genderni yondashuvini rivojlantirish va joriy etish hayotiy va muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim muassasalari, o'z navbatida, jamiyat va umuman madaniyatning gender tabaqalanishini aks ettiradi, o'z misolida erkaklar va ayollarning tengsiz maqomini namoyish etadi. Genderni qarayotgan shaxs salohiyatini rivojlantirishning an'anaviy madaniy cheklovlarini dekonstruksiya qilish, pedagogik o'zaro ta'sir jarayonida o'g'il-qizlarning o'zini maksimal

¹ Штылева, Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании. <http://www.ivanovo.ac.ru/win1251/jornal/jornal3/shtil.htm>.

darajada anglashi uchun sharoit yaratish gender ta'limining eng muhim maqsadi hisoblanadi. Uning rivojlanishi genderiy aloqa hayotning biron bir sohasida kamsitish uchun asos emas degan fikrni shakllantirishga imkon beradi va maktab bitiruvchilariga o'zlarini anglash usullari va shakllarini erkin tanlashga imkon beradi.

Gender yondashuvi egalitarizm asosida jins o'zaro ta'sirini genderidan qat'i nazar, shaxsning teng huquq va imkoniyatlari printsipli sifatida uyg'unlashtirishni o'z ichiga oladi. Bitiruvchi sinf o'quvchilarini ijtimoiy-madaniy tarbiyalashda gender yondashuvini amalga oshirish-bu rivojlanish va tarbiya jarayonida o'quvchilarning shaxsiyati va individualligini genderning an'anaviy doirasidan ustun qo'yish demakdir.

To'g'ridan - to'g'ri idrok etishda gender yondashuvi o'g'il va qizlarni ijtimoiy madaniy xususiyatlarini tarbiyalash uchun shunday shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan bo'lib ularning *"rivojlanishi va ma'naviy-qadriyat yo'nalishi individual erkak, ayol va androgen xususiyatlarning namoyon bo'lishi va ijobiy shakllanishiga yordam beradi, yosh avlodning jamiyatdagi gender munosabatlari haqiqatiga nisbatan og'riqsiz moslashishi va jamiyatda gender moslashuvchanligi"*².

Ta'limdagi gender yondashuvining mohiyati bolaning gender o'ziga xosligini namoyon etishiga individual yondashuvdir. Ushbu yondashuv nuqtai nazaridan, gender identifikatsiyasi bir xil, qat'iy emas, o'z genderi doirasidagi barcha erkaklar va ayollar uchun bir xil, gender farqlarining ko'pligi, individualligi, plastisitivligi tan olinadi. Bu shuni anglatadiki, tarbiya oldida gender identifikatsiyasini individuallashtirish va har bir o'quvchi tomonidan u yoki bu identifikatsiya modelini yaratishning sub'ektiv ma'nolarini o'rganish vazifasi turibdi.

Shunday qilib, ta'limga gender yondashuvini joriy etishning vazifalaridan biri bu o'z-o'zini anglashning o'sishi uchun sharoit yaratish va erkak, ayol va androgen xususiyatlarning individual to'plamiga ega bo'lgan shaxsni o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini yaratishdir.

I. Kostikova ta'kidlaganidek, *"bu turli gender vakillari o'qituvchi tomonidan tabaqalashtirilgan yondashuvga muhtoj emas, balki ular insonning shaxsiy istaklari va tendentsiyalari bilan zid keladigan o'zgaruvchan gender stereotiplarining murakkab dunyosiga duch kelishlari kerak. Stereotiplarning mohiyatini tushuntirish, ularning o'zgaruvchanligi va ijtimoiylashuvini ko'rsatish – bu ta'limdagi gender yondashuvining vazifalari"*³.

Ta'limga gender yondashuvini samarali joriy etish bo'yicha L. B. Shtilevaning fikricha, *"o'quvchilarning gender o'ziga xosligini shakllantirish jarayoniga ta'sir qiluvchi pedagogik muhit omillarini, gender ijtimoiy madaniy tarbiyalash uchun muhim bo'lgan maktab ishlarining shakllarini o'rganish, buning uchun pedagogik xodimlarni tayyorlash kerak"* deya bildiradi⁴.

Shu sababli, gender asosida bitiruvchi sinf o'quvchilarini ijtimoiy madaniy tarbiyalash muammolarini tushunish, gender kontseptsiyasining asosiy qoidalarini o'zlashtirish yoshlarni tarbiyalash va o'qitish sohasida, shuningdek, gender ta'limi bilan professional ravishda shug'ullanadigan mutaxassislarni tayyorlash sohasida dolzarb vazifaga aylanmoqda.

² Мудрик, А.В. О полоролевом (гендерном) подходе в социальном воспитании /А.В. Мудрик // Воспитательная работа в школе. – 2003. – №5. – С. 15 – 19.

³ Костикова, И., Митрофанова, А., Пулина, Н., Градскова, Ю. Перспективы гендерного образования в России /И. Костикова, А. Митрофанова и др. //Высшее образование в России. – 2001. – №2. – С. 68.

⁴ Штылева, Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании. <http://www.ivanovo.ac.ru/win1251/jornal/jornal3/shtil.htm>.

Yosh jihatidan I. Kostikovaning so'zlariga ko'ra, gender ta'limi maktab bitiruvchi sinf o'quvchilarini ijtimoiy madaniy xususiyatlarini tarbiyalash ta'limi sifatida qaralishi kerak⁵. Ta'lim ularga yordam berishga qaratilgan bo'lishi kerak ijtimoiylashuv muammolari bilan, uning muhim tarkibiy qismi bolani o'g'il yoki qiz sifatida aniqlash va ular tomonidan ma'lum bir ijtimoiy rolni qabul qilishdir.

Bitiruvchi sinf o'qituvchilarining gender ta'limi o'g'il va qizlarning o'sishining o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida tushuncha beradi va bola shaxsiyatining muvaffaqiyatli rivojlanishiga xalaqit beradigan stereotiplarni yengishga qaratilgan. Ta'limning o'ziga xos xususiyatlari nazariy yo'nalishini, uning ta'limdagi gender yondashuvlari sohasidagi fundamental muammolarni muhokama qilishga yo'naltirilishini nazarda tutadi.

E. Yarskaya-Smirnova ta'kidlashicha, barcha o'qituvchilar ta'lim muassasasida mavjud bo'lgan yashirin o'quv dasturini bilishmaydi. Muallifning so'zlariga ko'ra⁶:

Birinchidan, muassasaning o'zini tashkil etish, shu jumladan ishdagi gender munosabatlari, o'qituvchilik kasbining gender tabaqalanishi;

Ikkinchidan, o'qitilayotgan fanlarning mazmuni;

Uchinchidan, o'qitish uslubi. Yashirin o'quv dasturining ushbu uch o'lchovi nafaqat gender stereotiplarini aks ettiradi, balki erkak va dominantga ustunlik berish va ayol va atipikni kamsitib, gender tengsizligini qo'llab-quvvatlaydi.

1995-1997 yillarda o'tkazilgan xalqaro ta'lim tizimining sotsiologik tadqiqotlariga ko'ra, boshlang'ich va o'rta ta'lim muassasalarining pedagogik tarkibi 90% ayollardan iborat.

Yashirin o'quv dasturi mavzular tarkibida ham mavjud. O'quv materiallarida erkak va ayol obrazlarini yetarli darajada namoyish etmaslik misollari mavjud. Masalan, darsliklarda keltirilgan tarjimai hollarda erkaklar soni ayollar sonidan olti baravar ko'p. 7-9 – sinflar uchun adabiyot darsliklarida ayol yozuvchi va shoirlar haqida hech qanday ma'lumot yo'q. To'qqizinchi sinf darsliklari uchun qobiliyatlarni rivojlantirish paragrafida iqtidorli odamlar ro'yxatida faqat erkaklar bor.

Bitiruvchi sinfdagi o'qitish uslubi va muloqot shakllari o'quvchilarning gender ijtimoiy madaniy xususiyatlarini tarbiyalashga ham ta'sir qiladi. Shunday qilib, *testlar*, *individual hisobotlar*, baholar uchun tanlovlar ko'rinishidagi imtihonlar, birinchi navbatda, erkaklik fazilatlarini rivojlantirishni rag'batlantiradi. Yigitlar ham, qizlar ham bundan aziyat chekishadi, chunki tanqidiy fikrlash qobiliyatlari, savol berish qobiliyati, muammolarni birgalikda muhokama qilish qobiliyati ularda kam rivojlanadi.

Xuddi shu jarayonning o'zida, yashirin o'quv demokratiya va insonparvarlik xususiyatlari o'zgartirilishi mumkin. M. Jenkins o'z darslarida bag'rikenglik va tenglik muhitini yaratmoqchi bo'lgan o'qituvchilar uchun maslahatlar ishlab chiqdi. Shu maqsadda muallif ma'ruzalarni introspektsiya qilish va o'qitilayotgan kurs mazmunini, shuningdek o'quv auditoriyasidagi o'zaro aloqalarni o'z ichiga olgan tekshiruv varag'ini yaratdi.

⁵ Костикова, И., Митрофанова, А., Пулина, Н., Градскова, Ю. Перспективы гендерного образования в России /И. Костикова, А. Митрофанова и др. //Высшее образование в России. – 2001. – №2. – С. 68 – 75.

⁶ Ярская-Смирнова, Е. Неравенство или мультикультурализм? /Е. Ярская-Смирнова //Высшее образование в России. – 2001. – №4. – С. 102 – 109.

Ta'lim tizimining gender strategiyasida belgilangan vazifalar bilan bog'liq holda, shaxsning gender ijtimoiylashuvi masalalarida ularning pozitsiyalarini tushunishga qaratilgan pedagogik smudenmalarini o'quv dasturiga kiritish zarurati tug'iladi.

P. Reshetnikov o'quvchilar ta'limining yana bir samarali shaklini taklif etadi – *gender kurslari*. Gender maktablari faoliyatining maqsadi-gender madaniyati yoshlarini tarbiyalash, bu gender sotsializatsiyasining ee o'lchovi va usulini, qarama-qarshi genderdagi shaxslar bilan o'zaro munosabatlarning samaradorligini va oilaviy funktsiyalarni bajarishga tayyorligini aks ettiruvchi shaxsning ajralmas ta'limi sifatida tushuniladi⁷.

O'quv modulining tuzilishi ikkita asosiy bo'lim bilan ifodalanadi: "*ta'limda o'quvchilarda ijtimoiy madaniyxususiyatlarni tarbiyalashda gender yondashuvi muammosi*" va "*maktab o'quvchilarining gender bag'rikengligini shakllantirish muammosi*". Dastur mazmuni quyidagi masalalarni qamrab oladi:

- ❖ *gender tushunchalarining mohiyati;*
- ❖ *shaxsning gender identifikatorini rivojlantirish;*
- ❖ *ta'limdagi gender yondashuvlari;*
- ❖ *o'g'il va qizlarni birgalikda va alohida o'qitish muammosi;*
- ❖ *o'quvchilarning gender ijtimoiylashuvi;*
- ❖ *turli genderdagi bolalar bilan ishlash yo'nalishlari;*
- ❖ *gender bag'rikengligini shakllantirish shakllari va usullari.*

Xulosa: Shunday qilib, bitiruvchi sinf o'quvchilarining ijtimoiy madaniy xususiyatlarini tarbiyalashda gender masalalari bo'yicha malakasini oshirish, ularni muntazam ravishda axborot bilan ta'minlash, o'quv qo'llanmalari bilan jihozlash, shuningdek, gender bilimlarining nazariy va uslubiy asoslarini ilgari surishdagi faolligi, gender strategiyasini amalga oshirishga, jamiyatda gender tengligi g'oyalarini ilgari surishga yordam beradi.

References:

1. Костикова, И., Митрофанова, А., Пулина, Н., Градскова, Ю. Перспективы гендерного образования в России /И. Костикова, А. Митрофанова и др. //Высшее образование в России. – 2001. – №2. – С. 68 – 75.
2. Мудрик, А.В. О полоролевом (гендерном) подходе в социальном воспитании /А.В. Мудрик // Воспитательная работа в школе. – 2003. – №5. – С. 15 – 19.
3. Решетников, П. Гендерные школы /П. Решетников //Народное образование. – 2007. – № 1. – С. 217 – 220.
4. Штылева, Л.В. Педагогика и гендер: развитие гендерных подходов в образовании. <http://www.ivanovo.ac.ru/win1251/jornal/jornal3/shtil.htm>.
5. Ярская-Смирнова, Е. Неравенство или мультикультурализм? /Е. Ярская-Смирнова //Высшее образование в России. – 2001. – №4. – С. 102 – 109.
6. Sharifzoda, S. U. (2021). Pedagogical aspects of the process of formation of basic competencies using integrated learning materials. ISJ Theoretical & Applied Science, 06 (98), 760-763.

⁷ Решетников, П. Гендерные школы /П. Решетников //Народное образование. – 2007. – № 1. – С.217 – 220.

7. Sharifzoda, M. (2022). Using The Didactic Views Of Abu Ali Ibn Sino In The Formation Of Basic Competences In Students. *Solution of social problems in management and economy*, 1(7), 130-136.
8. SHARIFZODA, S. (2023). Strategies for preparing future teachers for pedagogical activity on the basis of a gender approach. *International bulletin of engineering and technology*, 3(4), 173-176.
9. Угли, Ш. С. У. Т. (2020). Интегративный подход в формировании базовых компетенций учащихся в образовательном процессе. *International scientific review*, (LXXIII), 77-79.
10. Sharifzoda, S. O. Strategies for forming competencies in students based on an integrative approach. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies/ISSN*, 2750-8587.
11. Sardorbek, O., Sharifzoda, L., & Karimov, H. Q. (2022). gender yondashuv asosida o'quvchi-qizlarda ijtimoiymadaniy kompetentlikni rivojlantirish omillari. *Academic research in educational sciences*, 3(7), 371-375.
12. Sardorbek, O., Sharifzoda, L., Xudoyberganov, D. Y. O. G. L., & Safayeva, D. H. Q. (2022). Umumiy O'rta Ta'lim O'quvchilarida Tayanch Kompetensiyalarni Shakllantirishda Integrativ Yondashuvdan Foydalanishning Pedagogik Shartsharoitlari. *Academic research in educational sciences*, 3(7), 134-139.
13. Sharifzoda, S. O., Xudoyberganov, D. Y. O. G. L., & Safayeva, D. H. Q. (2022). Umumiy O'rta Ta'lim O'Quvchilarida Tayanch Kompetensiyalarni Shakllantirishda Integrativ Yondashuvdan Foydalanishning Pedagogik Shart-Sharoitlari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 199-205.